

Iz kože v palačo.

(Povest. — Spisal St. pl. Orlovič.)

II.

Pavel, Pavel, vstani, odbilo je že osem!« budil je drugo jutro Kreslin sina, ki je danes spal nenavadno dolgo.

»Že tako pozno in ob devetih se začne obravnava!« začudi se Pavel in ročno skoči iz postelje.

»Na vse zgodaj je prišla danes žena z dvema otročičema, govorila bi rada s teboj«, nadaljuje oče, odstirajoč in odpirajoč okna.

»Ali vam ni povedala, oče, kaj bi rada?« vpraša Pavel.

»Sitnost, sama sitnost, — kakor da bi ne bilo drugih ljudi več v mestu, — vse se zateka le k nam. Veš, sinoči so se potepli delavci v predmestju, bili so Bergerjevi, tvoji največji nasprotniki in mnogo drugih iz večine tvojih prijateljev. Pili in zabavali so se na vrtu neke krčme nekoliko časa skupno, govorica se je zasukala naposled nate. Umevno, nekateri so te hvalili kakor svojega največjega dobrotnika, kakor največjega prijatelja zatiranega delavskega stanu, a drugi so jim oporekali, posebno Bergerjevi, ki ti delajo zgago, kjer le morejo. Kar vstane mej njimi mlad delavec, nadzornik v Bergerjevi tvornici, moj tretji naslednik, — dolgo ne more nobeden ostati, — vstane in zakliče: »Kaj bi se o tem prepirali, kaj je delavcem mladi dr. Pavel Kreslin? To je vendar obče znano, da je to največji goljuf in hinavec, slini se krog delavcev in si polni žepe z našim denarjem, on je hujši nego vsak oderuški tvorničar!« Komaj je končal, že je priletela steklenica iz nasprotnega tabora. Zagnali so krik in vik, prišli za stole in nastala je prava, krvava tepenica. Prihiteli so redarji, razgnali delavce in uklenili najhujše pretepače, mnogo jih je bilo v tepežu ranjenih, Bergerjevemu nadzorniku so zdrobili glavo, prepeljali so ga nezvestnega v bolnico, zapustil je mlado ženo z dvema otrokoma samo brez beliča. Prišla je danes najprej k tebi, da te prosi odpuščenja za svojega moža in podpore, kajti še isti večer, sinoči ji je odpovedal hišnik stanovanje, že sinoči ni imela beliča, da bi kupila kruha za večerjo. Meni se zdi, da je njen mož pijanček, da vse zapravi sam. Ne veš, kako se je zahvaljevala, ko sva jo z materjo nahranila, njo in nje otročiča; silno rada bi govorila s teboj. To je vse, kar mi je povedala, žena je prav odkritosrčna.«

»Nimam časa za pogovor; ostane naj tako dolgo pri vas, dokler se ne vrnem iz sodišča.«

»Dobro jutro, Pavel«, pozdravi prijazno mati in prinese zajutrek, »dobro delo smo že danes storili, ali ti je oče že pravil? Revica se mi tako smili, otroka sta se najedla in takoj zaspala, ona čaka pri njiju v moji sobici.«

»In kako je z zagovorom? Ali so ti koristili papirji, ki ti jih je prinesla sinoči grofica? Dolgo si bedel, opazoval sem luč ob robih vrat, dokler nisem zaspal«, zasuka oče pogovor na drugo stran. Pavel se samozavestno nasmeje in reče:

»Dolgo sem čul, kaj ne? A ne zaman, našel sem dokaz grofove nedolžnosti.«

»Ali res, Pavel, ali je mogoče?« začudi se mati in ga pogleda. »O ti blaženo dete! Zahvali Boga, da ti je dal tako bistro glavico.« V tem je pridrdrala kočija pred hišo.

»Grofica je prišla po-te, le hitro se napravi«, opozori oče; skoro nato pride grofičin sluga in naznani:

»Milostiva gospa grofinja prosijo, da blagovolite prisesti, da se skupno odpeljeta v sodišče.«

Pavel se hitro poslovi od očeta in matere ter steče po stopnicah, grofica ga je čakala v kočiji pred hišo, črno oblečena in zavita v črn zavoj.

»Poljubljam roko, milostiva gospa grofinja«, pozdravi jo dr. Kreslin in ji sede na levo stran.

»Kako je, gospod doktor?« vpraša nestrpno grofinja. »Oh, ko bi vedeli, kaj sem pretrpela nocoj, ves čas sem bedela v strašnem dvomu!«

»Potolažite se, milostiva, vse je dobro, več ne povem.« Grofinja se nekoliko razvedri, ko ji posije nov žarek upanja. Kočija oddrda proti sodišču, kjer je čakalo že polno ljudstva.

Jednako se je trlo ljudstva po hodnikih poslopja in na galeriji porotne dvorane, vse je nevztrpno čakalo resnega trenutka, ko se prične zadnja obravnava, katera naj bi dognala nedolžnost grofa Edlinga, ali ga pa obsodila na smrt. Zanimanje za to obravnavo je bilo tem večje, ker je bil večkratni milijonar in jetnik grof Edling radi svoje prijaznosti in dobrotljivosti splošno priljubljen. Vse po dvorani in na galeriji je bilo tiho. Najprej so prikorakali v dvorano sodniki ter zasedli prostore za zelenimi mizami na vzvišenem prostoru, za njimi je prišel tožitelj, bratranec grofa Edlinga, in grofov gozdar, ki se je dvomljivo zibal na nogah in širil krog sebe vonj po žganju in vinu: napil se je bil za večjo srčnost, ko bo treba govoriti pred strogimi sodniki proti svojemu gospodarju, ki je sedel že tretje leto v preiskovalnem zaporu. Za tožiteljem je šel zatoženec sam v spremstvu dveh orožnikov, za njim njegova žena, glasno ihtoč, njej ob strani zagovornik dr. Pavel Kreslin, najzadnje so prišli v dvorano porotniki; grofici so dovolili, da je sedla na zatožno klop k svojemu soprogu, ki se je kazal čisto hladnokrvnega in tolažil jokajočo ženo. Dr. Kreslin je nekaj šepnil državnemu pravniku, ki je nato slovesno vstal in prečital ob kratkem obtožbo ter naprosil naposled tožitelja, grofovega bratranca, naj še jedenkrat ponovi sam vso obtožbo. Tresočim glasom, bledim licem je govoril tožitelj, pri tem ga je ves čas motil pijani gozdar, ki je momljal v pretrganih besedah in delal čudne opazke. »Bila je lepa mesečina isti večer, in midva z gozdarjem sva natanko videla, kako se je zablskal nož v grofovi roki«, tako je končal grofov bratranec.

»Kdaj, — kdaj je bila mesečina? — — Jaz, — jaz, — nisem nič, — nič, — videl!« momljal je pijani gozdar in se zvrnil s stolom po tleh. Sodniki so bili nevoljni nad pijano pričo, tožitelj je bleдел vedno bolj in se začel tresti po vsem telesu. Vstal je nato zagovornik dr. Kreslin, in potegnil obtoženčev dnevnik iz žepa, govoril je krepko, samozavestno, vse ga je pazljivo poslušalo; čudno je zašumelo po dvorani in na galeriji, ko je zagovornik

omenil dnevnik. Vse je bilo tiho, ko je mladi odvetnik končal in podal knjižico državnemu pravniku, ki je poslal takoj v knjižnico po koledar iz istega leta. Primerjali so in dognali, da ni mogla biti na nikak način mesečina isti večer, ko se je izvršil umor. Govoril je še državni pravnik, nato so se zaprli porotniki v posvetovalnico. Obsodba se je glasila: nedolžen. Divje vriskanje je zadonelo na galeriji in po hodnikih na te besede, vse je vpilo, vse se je drlo na vse grlo:

»Živel grof Edling, živel dr. Kreslin!« Tožitelju je postalo slabo, sesti je moral, na sodnikovo povelje sta odvedla orožnika njega in pijanega gozdarja v ječo.

* * *

Uspeh današnjega zagovora je nenavadno laskal mlademu odvetniku, posebno dobre volje je prišel domov. Nesrečni ženi, katera ga je še vedno čakala, dal je večjo vsoto denarja, rekoč:

»S tem plačajte zaostalo stanarino in kupite živeža sebi in nedolžnima črvičema. Skrbite, da vam mož skoro ozdravi; povejte mu, da ste dobili podporo pri meni, njegovem dozdevnem sovražniku. Kadar to porabite, pridite zopet!« Uboga žena ni vedela, kako bi se pokazala hvaležno, prišla je velikodušnemu dobrotniku roko in jo vroče poljubovala. — Po kosilu se je nepričakovano pripeljal grof Edling s soprogo.

»Gospod doktor, prišla sva vaša velika dolžnika«, govorila je grofinja, sreča ji je sijala z obraza. »Kako naj vas nagradim za zaklad, ki ste mi ga oteli le vi?«

»Tu, gospod doktor, vzemite za sedaj to malenkost«, govoril je grof in podal dr. Kreslinu bel zavitek, »to ni vse, hvaležen vam ostanem do smrti. Da vam povem resnico, obupal sem bil skoro nad svojim položajem. Zviti in hudobni bratranec je sestavil obtožbo tako premeteno, da jo je mogla ovreči le vaša bistroumnost.«

»Srčna hvala, gospod grof«, poklonil se je dr. Kreslin in vzel zavitek, »kar se pa tiče vašega oproščenja, nimam jaz pri tem nikake zasluge. Božja previdnost vas je skušala tri leta in si izvolila mene le za orodje, da vas po hudi izkušnji proslavi. A kako si razlagate, da vas je napadel vaš bratranec tako hudobno, ali sta si bila prišla kdaj v čem navzkriž?«

»Nikoli, gospod doktor, bila sva si do zadnjega prijatelja. To je nesrečneža menda najbolj jezilo, da ni dobil beliča po umorjeni teti, s katero si nista bila nikoli dobra. Pobožna starka ni mogla trpeti, da bi živel kateri od njenih sorodnikov tako razuzdano in zapravljivo, kakor baš moj bratranec. V oporoki je izrečno povdarila, da ne sme dobiti ni beliča, vse imetje je podarila takorekoč meni. Od takrat me ni mogel videti, osvetiti se je hotel radi tega in priti po kratki poti do denarja, ki mu ga je vedno primanjkovalo. Drugo doženejo nadaljnje preiskave; mene boli le to, da se nahaja tak izrodek v moji rodovini.« Skoro nato sta se poslovila grof in grofinja ter povabila dr. Kreslina, naj ju večkrat obiše na njunem posestvu.

»Kaj sta ti povedala grof in grofinja?« vprašal je sina oče, ki je rado vedno prišel k njemu takoj po odhodu visokih gostov. Sin se je nasmešnil svojemu očetu, rekoč:

»Povedala sta mi vsekaj in prinesla ta zavitek.«

»Ali smem pogledati, Pavel, kaj je v njem?«

»Brez skrbi, oče, pogledal še sam nisem; vse jedno, če pogledate prvi vi ali jaz.« Kakor bi mu pod prsti gorelo, odprl je dobrovoljni starček naglo zavitek in potegnil iz njega petnajst rudečerujavkastih bankovcev, — petnajst tisočakov. Starčku so se čudno zasvetile oči, jecljaje je izpregovoril:

»Pavel, ali si videl? — Joj, kako bogastvo! — Mati, mati!« S temi besedami je stekel v kuhinjo k svoji ženi, da ji pove, kako darilo je prinesel grof njunemu sinu Pavlu.

Naročivši materi dobro večerjo, odšel je mladi odvetnik v pisarnico, dovolil je pisarjem in koncipijentoma izjemoma, da so smeli pred uro domov, nato je sedel sam v pisarnici in pregledoval delo uradnikov. Vstal je in mislil baš oditi, kar potrka nekdo krepko na vrata.

»Prosto!« zakliče dr. Kreslin in se obrne proti vratom. Vrata se odpro in v sobo vstopi — tvorničar Berger.

»Gospod Berger«, začudi se dr. Kreslin, »odkod ta čast?«

»Čestitam vam, gospod doktor, na današnjem uspehu. — Prav žal mi je, da nas je ločil takrat tisti mali razpor radi delavskega upora. Popolnoma sem prepričan, da je bil vaš oče povsem nedolžen in le meni naklonjen. Prosite ga oproščenja v mojem imenu. — Vse bodi pozabljeno, kar je bilo, — tu, gospod doktor, moja prijateljska desnica!« Mladi odvetnik se je še vedno čudil, ni si mogel pojasniti hipne prijaznosti svojega najhujšega nasprotnika. Vpraševal se je: »Kaj ga je napotilo k temu? Morda res moj današnji uspeh?«

»Bodite uverjeni, gospod Berger«, izpregovoril je dr. Kreslin, »da vam je bila naša rodbina vedno udana, kakor vam je še sedaj.«

»Gotovo ste slišali, gospod doktor, o včerajnjem pretepu delavcev radi vas. Srčno obžalujem, da so povzročili vso stvar moji delavci. Skrbel bom, da se v prihodnje kaj takega več ne pripeti.«

»Morda je izvedel tudi o tem, da sem dal podpore ženi njegovega nadzornika«, mislil je dr. Kreslin in si tako vtemeljeval Bergerjevo prijateljstvo.

»Oprostite, gospod doktor, zajedno bi vas prosil rad neke prijaznosti«, nadaljuje Berger.

»Prosim, prosim; ako je le v moji moči, vse vam rad storim!«

»Sicer dobro stoji moja tovarnica in dolga ni na nji niti za belič, pa saj veste, gospod doktor, kako je pri večjih trgovinah: danes denarja na kupe, jutri zopet nič. In baš danes bi potreboval trideset tisoč goldinarjev, a v kasi jih imam le dvajset. Bodite vi, gospod doktor, tako dobri in mi posodite za par dnij deset tisočakov.« Ta prošnja je dr. Kreslina nekako iznenadila; vedel ni za hip, kaj bi odgovoril? Ker ni zadnji čas nič čul o Bergerjevih dolgovih, verjel je tvorničarjevim besedam in za hip mu je nekako laskalo, da pride bogati Berger k njemu po denar na posodo.

»Srčna hvala, gospod doktor«, zahvaljeval se je Berger, spravljajoč denar, »v par dnevih vam denar povrnem. Rad bi se z vami še pogovoril o tem in onem, a mudi se mi; prosim, obiščite nas jutri, vas ni bilo že petnajst let pri nas! Še jedenkrat: srčna hvala, pobotnico sem vam dal, z Bogom!«

Iz nekdanjih dnij.

(Spisal J. O.)

6. Očetova pripoved.

Lepa, jasna noč je bila. Luna je čarobno razsvitljevala zemljo. Nikakega glasu ni bilo čuti, le kak pes je zatulil v bližnji vasi. Ura je imela udariti zdaj, zdaj polnoči.

Nekako plaho sva stopala z očetom — šla sva na kolodvor materi na-proti, ki so imeli priti iz mesta. Dolgo sva hodila pogovarjaje se o tem in onem. Kar oče obmolknejo. Bližava se skalovju, ki zija nad globokim brezdnom Golobinjo.

»Tiho!« rekó oče, ko greva mimo, in se pokrižajo.

Tesno mi je bilo v tem trenutku pri srcu.

»Prišla sva srečno mimo, hvala Bogu!« izpregovoré oče.

»Kaj je neki vzrok, da se ljudje tako bojé tega kraja?« vprašam. »Tu in tam sem že kaj čul, a natančnega ne vem ničesar.«

»Straši tu, straši«, začnó oče. »Redkokdaj pride kdo srečno mimo. Ta sliši v brezdnu bridko ječanje, oni vidi luč na parobku skal ali belo pošast, ki se plazi ob cesti. Rajni Koren in Petriček hodita nazaj, Bog jima daj že skoro večni mir!«

»Sta se li tukaj ubila?«

»Da, oba sta našla v Golobinji svoj grob. Povest je obširna, a predno prideva do kolodvora, povem ti lahko vso. Pripovedovali so mi jo moj rajni oče, star in izkušen mož — Bog jim daj dobro!

Bilo je v času francoskih vojská. Ljuti sovražnik je pridrl v milo našo deželo in hlastno povžival krvave žulje naših pradedov. Tudi naša vas je bila v oblasti Francozov. Pri Korenu je stanoval častnik z oddelkom vojakov. Koren jih je moral — kakor drugi gospodarji — rediti na svoje stroške. To je delalo sive lase mlademu gospodarju, ko je moral prodati iz hleva sedaj prešiča, sedaj vola, da je preživil trdosrčneže. A vse to ni bilo dovolj. Ko so morali bežati pred našimi vojaki in zapustiti Kranjsko, požgali so hudo-
dobneži pri odhodu Korenu hišo in hlev.

Da bi si mogel zgraditi novo pohoštvo, si je izposodil nekaj stotakov pri Petričku. Ta je bil tisti čas najpremožniši v vasi. Pečal se je z obširno kupčijo, imel je dobro obdelano polje, poln hlev živine, v omari pa denarja, ki si ga je bil pridobil večinoma po krivičnem potu. Izposojeval ga je na